

NOVE KNJIGE***

Ante Romac: LATINSKE PRAVNE IZREKE. Globus, Zagreb, 1982, 701 str.

144 Pravna je znanost, kao i pravna praksa, tokom nekoliko milenija svog razvoja stvorila vrlo bogat aksiomatski sustav, koji je potakao izradu kompendija pravnih izreka što su taj sustav (ili te sustave) izrazili s pomoću konciznih, preciznih i razumljivih misli. Zbog svojeg posebna položaja u pravnoj znanosti latinski je jezik u tom dijelu prava imao najvažniju ulogu, a činjenica da se latinski jezik u pravnoj upotrebi zadržao i poslije nestanka rimske države i civilizacije dala je toj ulozi univerzalni značaj. Kompendiji latinskih pravnih izreka (kao i latinskih poslovice uopće) nisu nikakva novost: autor ovog omašna dijela već se i prije ogleđao u izradi takve zbirke, koja je pod nazivom *Dicta et regulae iuris* (suautor je Danilo Stojčević) doživjela već tri izdanja. Izreke i poslovice (one školarcima čuvene *Dicta et sententiae*) iz prebogate latinske književnosti (bez ograničenja na pojedina područja ljudske djelatnosti) objavljene su u raznim oblicima od kojih su najpoznatija djela Zvonimira Doroghya *Thesaurus linguae Latinae*, te Albina Vilhara *Latinski citati*. U relativno značajnom broju ovakvih priručnika (relativnom u odnosu prema drugim priručnicima: još nema npr. leksikona antike) pojavljuje

se sad i ovaj Romčev kompendij. U tom nizu (što smo ga ovdje tek skicirali), pojavljivali su se priručnici dvojake namjene: s jedne su strane to bili zbornici „općih“ izreka i poslovice, tradicionalna uzdanica tzv. „opće kulture“, a s druge su strane takvi zbornici bili dio stručnih pomagala (uglavnom pravnih), te su obuhvaćali samo ograničenu građu. U kojem je smjeru ovaj rad orijentirao Ante Romac? Čini nam se da je ovim svojim djelom autor pokušao napraviti svojevrstan kompromis, „most“ između dosad nepremostivih orijentacija, i predočio nam svoju zbirku izreka koje su, doduše, usmjerene prema pravnoj struci, no dijelom prevladavaju stručnu ograničenost šireći se i na druga područja ljudske djelatnosti. Dobili smo, dakle, „nečist“ primjerak zbornika izreka i poslovice, no ta mu je „nečistost“ zapravo prednost. Prednost utoliko što uvažava mnogostrukt ljudskog interesa (i mnogostrukt ljudske prakse), a tu mnogostrukost predočava kroz sistematičnost jednog njezina segmenta.

Ovakav je pristup nagnao autora da proširi usko shvaćenu pravnu nomenklaturu i uvede nova područja, ali je istovremeno i pravna nomenklatura pretrpjela unutrašnju preobrazbu: od usko shvaćene pravne pretvorila se, mjestimično, u filozofsku, političku ili kulturnu. *Latinske pravne izreke* izu-

zetno su velik zbornik: prema autorovim riječima obuhvaćaju preko 14000 izreka preuzetih iz različitih, prvenstveno dakako pravnih izvora. Osim množine izvora monumentalno djeluje i pomisao na vremenske dimenzije ljudske misli sabijene na sedam stotina stranica ove knjige: dva milenija. Većinom je to, jasno, antičko gnomske biserje, no tu se građa ne zaustavlja već, kako to ispravno naslov sugerira, obuhvaća i srednjovjekovni i novovjekovni stvaralački genij koji se izražavao latinskim. Građa je u knjizi organizirana prema latinskoj pravnoj nomenklaturi i, kako smo naglasili, katkad je proširena i na neka izvanpravna područja. Radi lakšeg snalaženja običnom je čitaocu (i svakome čije je pravno znanje blizu nuli) namijenjeno kazalo pojmove koje će ga preko hrvatskog ili srpskog pojma uputiti na odgovarajući latinski, a prema ovom latinskom izreke su svrstane u knjizi. Uz kratak uvod, popis kratica i uputu čitaocima, to bi bilo gotovo sve u knjizi. Napominjem: gotovo sve, jer se ispred kazala pojmove nalazi i vrlo sadržajno kazalo imena stvarnih i mitskih osoba. Već pogled na ovo kazalo uvjerit će svakog o dimenzijama ljudske misli smještene u ovu knjigu: od poznatih pravnika, teologa i filozofa do slavni pjesnika i političara.

Same izreke donijete su u knjizi u izvornom obliku s navodom o njihovu podrijetlu. Uz to donijet je i prijevod, te tumačenje, ako je prijevod zahtijevao objašnjenje, što je kod pravnih pojmova često potrebno. Na taj je način pokriveno i područje budućih konzenata: od filologa i ljubitelja antike, preko učenika (nadajmo se) i studenata prava, do svih onih ljudi koji,

mada daleko od prethodnih struka, posegnu katkad i za ovakvim zbornikom, nalazeći u njemu sažeto izrečene mudrosti što ih čovjek, kao slab učenik povijesti, izmišlja sebi za utjehu već tisućljećima.

Zlatko Šešelj

Boris Ilakovac: RIMSKI AKVEDUKTI NA PODRUČJU SJEVERNE DALMACIJE, Arheološki muzej Zadar i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1982, str. 279.

145 Interes za poznavanje antičke civilizacije Grčke i Rima obuhvaća uglavnom nekoliko područja koja su iz raznih razloga, najčešće zbog obilja sačuvanog materijala, tradicionalno u središtu znanstvenih istraživanja. Tako najbolje poznajemo antičku književnost, povijest, filozofiju, pravo, društveno-političke odnose..., dakle ono što možemo dokučiti na temelju pisanih spomenika. Ništa manje ne otkriva nam ni arheologija, koja prezentacijom materijalnih ostataka dijelom upotpunjuje našu spoznaju o različitim sferama života u antici, a nekim disciplinama, na primjer umjetnosti, arhitekturi, ekonomici ... najvećim dijelom pruža materijal na temelju kojeg one mogu rekonstruirati doseg praktičnih umijeća drevnih civilizacija. I dok su neka područja temeljitije obrađena, mnoge lakune postoje upravo ondje gdje je potrebna određena interdisciplinarnost pristupa ili tamo gdje struka nije usko vezana uz poznavanje grčkog i latinskog jezika. Zbog toga je, ako problem izokrenemo, razumljivo da studij klasične fi-

lologije otvara put prvenstveno k proučavanju jezika i književnosti, odnosno da znanje klasičnih jezika omogućava, na primjer, prevođenje nekog povijesnog, pravnog ili filozofskog djela, ali da nam još uvijek nedostaju radovi koji bi potpunije i na temelju direktnog uvida u tekstove i materijalne ostatke govorili o antičkoj matematici, medicini, arhitekturi, ekonomici itd. Ti bi radovi morali ne općenito nego metodom vlastite znanstvene discipline predočiti antička dostignuća na svom području. Jedan od takvih radova upravo je knjiga Borisa Ilakovca *Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije*.

Boris Ilakovac, arheolog i arhitekt, nije se ograničio na to da kao puki promatrač samo opiše stanje i trasu više ili manje sačuvanih ostataka osam akvedukata s područja sjeverne Dalmacije nego je, kao stručnjak-arhitekt, matematičkim opisom prikazao sve relevantne građevinske parametre promatranih akvedukata i time nas uveo u tajne ovih građevina koje su zbog svoje namjene i važnosti predstavljale vrhunsku dostignuća rimskog graditeljstva.

Opisani su akvedukti: Plavno Polje — Burnum, Boljkovac — Nin, dva akvedukta kolonije Jeder, zatim akvedukti Čatrnja — Asseria, Kolan — Cissa, Škopalj — Novalja i akvedukt za Skardonu. Svaki je akvedukt sustavno obrađen određenim redosljedom, što daje preglednu i potpunu sliku o njemu. Na početku se daje položaj mjesta do kojega je akvedukt dosizao i opisuje hidrografija njegove okoline. Zatim se ukratko opisuju dosadašnja istraživanja te se prelazi na detaljan prikaz trase, opis sondažnih istraživanja, tehnologije gradnje, proizvodnje vodoinstalacionog

materijala, cijevi, ventila, slavina, brana itd. Slijede mjerni podaci o dužini trase, visinskoj razlici, padu gravitacijskog kanala i kapacitetu akvedukta, dani u obliku formula, bogato opisanih i objašnjenih. Na kraju se govori o datiranju akvedukta, o prestanku njegova rada i ukratko o nekim specifičnim problemima vezanim uz nj. Tekst je upotpunjen sa 90 priloga (slika, crteža i tabela) koji izvrsno i jasno ilustriraju sam opis.

Knjiga je pisana jasnim i sažetim stilom koji će potpuno zadovoljiti i stručnjaka za hidrauliku, ali će jednako tako privući i običnog čitaoca i otkriti mu gotovo sve finese umijeća rimskog graditeljstva i tako mu razložno priopćiti zašto su i kako akvedukti građeni. Da bi čitalac bolje razumio problematiku, autor prije prelaska na sam opis akvedukata donosi kratak pregled njihova razvoja od Grčke do Rima, govori o Vitruviju i Frontinu — rimskim autorima koji su najtemeljitiše opisali gradnju rimskih akvedukata, o administrativnom nadzoru nad tim građevinama, navodi natpise sa nekoliko naših akvedukata, a posebno objašnjava latinsku terminologiju te preko nje građevinske elemente akvedukata. Osvrt na važniju literaturu, bogate bilješke pod tekstom, popis literature od 188 jedinica te *Kazalo geografskih imena*, *Kazalo antičkih ličnih imena i akvedukata*, *zanimanja i nekih zakona* i *Kazalo stručnih naziva* upotpunjuju ovaj izvrstan i nadasve potreban rad.

Na kraju završimo citatom iz *Predgovora* dr. Jože Kastelica: „U ovom pionirskom radu, koji je ujedno i prvi te vrste na području jugoslavenske znanstvene literature, nalazi se obilna te-

matska građa koja će zasigurno biti i poticaj i pomoć u nastojanju da se istraže takve građevine od Pule do Stobija, od Ptuja do Ulcinja, te da se barem u knjigama sačuva sjećanje na njih.“

Damir Salopek

★★★ I ČASOPISI

Dubrovački horizonti 23/1983

Ovaj časopis vrlo zanimljiva sadržaja, vezanog za prošlost i sadašnjost Dubrovnika, donosi u svom ovogodišnjem svesku i nekoliko napisa koji mogu zanimati i ljubitelje antike. Na prvom se mjestu među njima nalazi članak Mit-hada Kozličića *Pomorska bitka kod otoka Taurisa* kojim ovaj znanstvenik nastavlja svoje istraživanje povijesti naše jadranske obale. U ovom se članku raspravlja o mjestu i značenju, a daka-ko i o toku bitke koja se odigrala 47. godine pr. n. e. između Cezarovih i Pompejevih pomorskih snaga, koje su vodili Cezarov zapovjednik Vatinije i Pompejev Oktavije. Bitka se odigrala u jeku građanskog rata i imala veliko strateško značenje, jer je njezinim povoljnim okončanjem Cezar ponovo za-
posjeo Dalmaciju. Kozličićeva studija otkriva nam, prvo, samo mjesto zbiva-
nja, jer se, na temelju dosadašnjih pro-
učavanja, toponomastičkih i povije-
snih, a napose kartografsko-matemati-
čkih (što ih je proveo sam M. Kozli-
čić), autor konačno opredjeljuje za
otok Šćedro i njegove vode kao mjesto
odigravanja bitke. Drugi je dio studije
prikaz povijesnih i vojnih zbivanja koja
su prethodila bitki, te toka same bitke
i neposrednih posljedica Vatinijeve po-
bjede.

Drugi je zanimljiv članak iz pera Šimu-
na Šonje, filologa koji se posvetio istra-

živanjima dubrovačkih latinista, koji
nam ovom prilikom predočuje proble-
matiku vezanu uz prijevod Vergilijeve
Eneide što ga je izradio dubrovački li-
ječnik i latinist Đuro Hidža. O Hidžinu
prepjevu Vergilija već je bilo pisano, a
ovdje se Šonje bavi rukopisnom ostav-
štinom u biblioteci samostana Male
braće u Dubrovniku, gdje su pohranje-
ni Hidžini prijevodi. Iz Hidžina su pera
sačuvani autografi prijevoda drugog,
trećeg i sedmog pjevanja *Eneide*, dok
su ostala pjevanja sačuvana u kasnijim
prijepisima. Cjelokupan je tekst prepisao i dotjerao dubrovački franjevac
Mirko Radeljević, koji je u jednom pi-
smu Strossmayeru o tom prijevodu
imao dosta nepovoljno mišljenje. Šonje
ovaj Radeljevićev stav u svom kratkom
članku revidira, uspoređuje prijepise s
autografom i nastoji utvrditi utjecaje i
redakcije kasnijih prepisivača u Hidži-
nu prijevodu. Analizom ustanovljuje
da je Hidžin prijevod tek manjim i ne-
znatnijim dijelom promijenjen naknad-
nim redakturama i da Radeljevićevo
mišljenje o Hidžinim slabostima nije
dovoljno utemeljeno. Radeljević je,
doduše, znatnije od drugih zadirao u
tekst, no prema Šonjinu mišljenju to
nije dovoljan razlog za mišljenje da je
prvotan tekst bio loš s jezične ili met-
ričke strane.

Zlatko Šešelj